

उत्तरं संकल्या जायते हर्ष इति हर्षः आनंदः स एव संकल्यात् जंतुरित्यनुकूप्यते जंतु रूपेणाविर्भवतीत्यर्थः आनंदारध्येव खल्विभूतानि जायंते सोकामयतवद्भुस्यां प्रजायेधेति सच्चत्वा भवदित्यादि श्रुतिभ्यः
 आनंदमात्रं ब्रह्मैव मायया ईक्षणपूर्वकं ब्रह्मांडं पिडाकारत्वं प्राप्नोति रविरिव सूर्यकांतद्वारावक्त्रिप्रदीपाकारत्वमिति भावः शब्दादपि च जायते वैदिकशब्दपूर्विकापि प्रलयमिति दृग्धौ नैकसृष्टिः प्रजापतिद्वारा जाय
 ते एतद्वै प्रजापतिर्देवानस्तजतेत्यादि श्रुतेस्तत्क्षकदग्धो वट इव काश्यपमंत्रादित्यर्थः रसात् रूपपातत्तद्विषयवासनातः इदं च पर्जन्यवदीश्वरस्य साधारणे पिकारणत्वे बीजवदसाधारणज्ञेयं ॥ ५ ॥ शुक्रं अदृष्टं शो
 णितं रागादि वासनानामिष्टमदृष्टमवष्टभ्य प्राणोल्लिङ्गाल्मा प्रवर्तते स्त्रुं तेन प्राणेन विकृते जन्माद्यपक्षयांतां चिकारान्प्रापिते शुक्रे सवासनकर्म जेदेहे अपानो मृत्युश्चरमभावविकारो नाशाख्यः प्रवर्तते ॥ ६ ॥ एवं स
 ति पुनस्तस्मिन् जन्मन्युपचितात् शुक्रात् रसाच्च योक्ता जायते एतद्रूपं उदानस्य ब्रह्मणः आरोपितं रूपमित्यर्थः कितदत आह हर्षो मिथुनमंतरेति मिथुनं उक्त रूपं कारणं कार्यं च अंतरातयोर्मध्ये हर्षो व्याप्यतिष्ठती

नारद उवाच संकल्या जायते हर्षः शब्दादपि च जायते ॥ रसात्संजायते चापिरूपादपि च जायते ॥ ५ ॥ शुक्राच्छोणितं संसृष्टात्सर्वं प्राणः प्रवर्तते ॥ प्राणेन विकृ
 ते शुक्रं ततोऽपानः प्रवर्तते ॥ ६ ॥ शुक्रात्संजायते चापिरसादपि च जायते ॥ एतद्रूपमुदानस्य हर्षो मिथुनमंतरा ॥ ७ ॥ कामात्संजायते शुक्रं शुक्रात्संजायते रजः ॥
 समानव्यानजनिते सामान्ये शुक्रशोणिते ॥ ८ ॥ प्राणापानाविदं द्वंद्वमवाक्चोर्ध्वं च गच्छतः ॥ व्यानः समानश्चैवोभौ तिर्यग्द्वंद्वमुच्यते ॥ ९ ॥ अग्निर्वै देवताः स
 र्वीद्विदेवस्य शासनं ॥ संजायते ब्राह्मणस्य ज्ञानं बुद्धिः समन्वितं ॥ १० ॥ तस्य धूमस्तमोरूपं रजो भस्म सुतेजसः ॥ सर्वं संजायते तस्य यत्र प्रक्षिप्यते हविः ॥ ११ ॥

त्यर्थः ते यदंतरा तद्वत्तेति श्रुतेः तेनामरूपे ॥ ७ ॥ प्रवृत्तिमूलात् कामात् शुक्रं अदृष्टं अदृष्टाच्च रजः प्रवृत्तिरितिकामकर्मणी प्रवाहेण वर्तते इत्यर्थः एतयोर्मूलं समानव्यानौ ताभ्यां तदात्मके विद्युत्तथोच्चे लक्ष्यते ततश्च दृ
 ष्टानुश्रविकविषयं विज्ञानं कामप्रवृत्त्योर्बीजमित्यर्थः तथाचाहुः जानातीच्छतिप्रयतत इति ॥ ८ ॥ प्राणापानाविति इदमेव कामप्रवृत्त्याख्यं द्वंद्वं प्राप्य प्राणापानावेव जीवोपाधिभूतौ ऊर्ध्वाधोगतिगच्छतो न तु जीवः
 घटो नीयेत नाकाशं तद्वज्जीवो न भोपम इति श्रुतेः विभोश्चिद्रूपस्य जीवस्याकाशवद्रूपयोगात् समानव्यानौ उक्तरित्यादृष्टं श्रुतं च तावुभौ तिर्यक् अनूर्ध्वं अब्रह्म अतस्पापकत्वात् अतएव द्वंद्वं द्वैतं तद्भाव इति उच्य
 ते वेदे ॥ ९ ॥ ननु सर्वदृष्टं श्रुतं च तिर्यग्द्वंद्वं नेत्याह अग्निर्वा इति अग्निः परमात्मा तस्यैव देवस्य शासनं आज्ञा निःश्वसितमेतद्यदृष्टं वेद इति श्रुतेः श्रुतिस्मृतिमैवाज्ञे इति स्मृतेः श्रुतं तदाज्ञा रूपो वेदः इदं सर्वं यदयमात्मा सर्वं
 खल्विदं ब्रह्मेत्यादिरेकाम्यं प्रतिपादयतीत्यर्थः तस्य च देवस्य ज्ञानं बुद्धिः समन्वितं च परमधीरिति युक्तं ततएव वेदाज्जायत इत्यर्थः ॥ १० ॥ तदेवाह तस्येति यथा धूमभस्मनी अग्निरूपवर्हिर्भूते एव तमारजसीलियविक्षेपहे
 तुतया चिद्रूपाद्वर्हिर्भूते इत्यर्थः सर्वमिति तस्य तस्मात् यत्र अग्नौ मुख्ये भोक्तरि हविर्भोग्यं तस्मात्सर्वं संजायते इदं सर्वमित्याद्युदाहृतं श्रुतेरित्यर्थः ॥ ११ ॥